

prof. UKW dr hab. Iwona Benenowska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Jastrzębskiej
pt. *Charakterystyka dyskursu lewicy w Polsce w latach 2010 – 2020 na
przykładzie tekstów deklaratywnie lewicowych („Dziennik Trybuna”,
kwartalniki: „Krytyka Polityczna”, „Przegląd Socjalistyczny”, „Obywatel)*

I Opinia ogólna

Przedłożona do recenzji dysertacja mgr Agnieszki Jastrzębskiej pt. *Charakterystyka dyskursu lewicy w Polsce w latach 2010 – 2020 na przykładzie tekstów deklaratywnie lewicowych („Dziennik Trybuna”, kwartalniki: „Krytyka Polityczna”, „Przegląd Socjalistyczny”, „Obywatel)* przedmiotem i sposobem oglądu naukowego wpisuje się w obszar nauk humanistycznych w zakresie dyscypliny językoznawczej. Wnosi wkład do jej rozwoju w postaci określonego w tytule materiału źródłowego, nowych walorów tematycznych i analityczno-interpretacyjnych, szczególnie w zakresie dyskursu ideologicznego i zideologizowanego współczesnej lewicy.

II Ocena merytoryczna

Rozprawa składa się z pięciu zasadniczych części, w których Autorka w uporządkowany logicznie i konsekwentny sposób przechodzi od elementów ogólnoteoretycznych do szczegółowych działań poznawczych pozwalających na zweryfikowanie przyjętych hipotez badawczych, wyciągnięcie stosownych wniosków i wskazanie najistotniejszych cech tytułowego dyskursu.

Znajduje to swoje odzwierciedlenie w architektonice pracy.

1. W rozdz. 1. Autorka charakteryzując pojęcie języka polityki, zreferowała stan badań językoznawczych szczególnie w procesie (z)diagnozowania cech, właściwości, funkcjonalności, celowości, strategii językowych różnych stron sceny politycznej IV RP. Zostały przywołane istotne prace naukowe i elementy dyskusji wokół ważnych aspektów dyskursu politycznego, w tym np. etyki, nazw wartości, pojęcia *(neo)nowomowy*.
2. Rozdział 2. jest poświęcony przedstawieniu przedmiotu i celu dysertacji.

Główny korpus materiałowy stanowią teksty publicystyczne wyekscerpowane z prasy deklaracyjnie lewicowej. Podstawy dokonywanych wyborów zostały poprawnie uzasadnione. Poddanie selektywnej analizie języka mediów wynika, według Autorki, z jego bardziej „naturalnego charakteru” rozumianego jako język całego środowiska lewicy, a nie tylko elit, a co się z tym wiąże także szerszego grona odbiorców. Wytypowane do dalszego oglądu naukowego tytuły prasowe charakteryzują się trwałą pozycją na rynku wydawniczym, deklarowaną lewicowością (według przyjętych wyznaczników lewicowości), usytuowaniem na scenie politycznej w związku ze stosunkiem do zagadnień gospodarczych, ustrojowych, obyczajowych oraz proponowanymi sposobami realizacji określonych postulatów i/lub założeń. Istotne ze względu na analizy prezentowane w kolejnych częściach pracy jest „ukontekstowanie” wybranych periodyków i ich opis z uwzględnieniem składów redakcyjnych, informacji o nakładzie oraz częstotliwości ukazywania się, charakteru wynikającego z autoprezentacji danego medium. Na ss. 10 – 15 przedstawiono zatem źródła pozyskania materiału badawczego (z lat 2010 – 2020), tj. tytułów prasowych: „Nowy Obywatel”, „Przegląd Socjalistyczny”, „Dziennik Trybuna”, „Krytyka Polityczna”, „Polityka”, „Newsweek”.

Teksty z ww. periodyków stały się przedmiotem naukowego oglądu mającego na celu zrekonstruowanie języka czasopism deklarujących swoją lewicowość, w szczególności opisu „właściwości języka lewicy” (s. 9), określenie charakteru jej dyskursu medialnego.

W związku z takimi założeniami przyjęto odpowiednią metodologię, w obrębie której wyodrębniono „cztery kategorie opisu stałych komponentów dyskursu – nadawcy, sytuacji komunikacyjnej, sposobu używania języka i celów komunikacyjnych” (s. 16). Autorka zaproponowała uwzględnienie ww. elementów w postaci uszczegółowionych kategorii opisu: obrazu świata i jego właściwości, pozycji retorycznej, sposobów kreowania obrazu konkurenta, prezentowanych wartości, dostarczając tym samym teoretycznych argumentów uzasadniających ich włączenie do czynionego w dalszych częściach własnego opisu. Należy dodać, że prowadzonego konsekwentnie w obszarze wyabstrahowanego materiału źródłowego.

3. Aby wizja tak uporządkowanego wywodu doprowadziła do obiektywnych i precyzyjnych wniosków, wymagane jest zagłębienie się w metajęzyk, ustalenie sposobu interpretacji określonych kategorii pojęciowych, które ze względu na charakter merytoryczny pracy wykraczają poza paradygmat badawczy lingwistyki, czerpiąc z

dorobku na przykład politologii czy innych nauk społecznych. Wychodząc temu naprzeciw, w rozdz. 3. Autorka przedstawiła sposób rozumienia pojęć wykorzystywanych w dalszych częściach swojej pracy.

W obszerny sposób (powołując się na adekwatną literaturę przedmiotu):

- scharakteryzowała pojęcie ideologii z uwzględnieniem także innych kategorii pojęciowych, mianowicie: dyskursu ideologicznego, myślenia ideologicznego, ideologicznego stylu komunikacji oraz rozróżnienia dyskursu ideologicznego i zideologizowanego;

- w teoretycznych rozważaniach nad obrazem świata zaakcentowała elementy wpływające na ideologiczną wizję świata;

- w ramach rekonstruowania opisu ww. kategorii retorycznej uszczegółowiła taktyki/postawy nadawcy: rzecznika i światłego obywatela wraz ze stosowanymi chwytami retorycznymi oraz rodzajami wpływów (perswazji i propagandy), statusu nadawcy (fachowiec vs. propagandysta);

- w sposobach przedstawiania konkurenta politycznego i przeciwnika w sporze wskazała na sposoby kreowania figury retorycznej wroga;

- dla opisu wartości jako czynnika identyfikującego i leżącego u podstaw budowania tożsamości grup/-y, zwróciła uwagę na znaczenia bazowe i profilowanie, a także możliwości zmiany znaczeń, którym poddawane są słowa w dyskursie ideologicznym.

4. Kolejne rozdziały 4 – 6 zawierają szczegółowe analizy tekstów (prowadzone według wcześniej przyjętych i konsekwentnie stosowanych kryteriów), prezentują interesujące i ważne spostrzeżenia poparte uwagami o charakterze interpretującym, udokumentowane adekwatnymi cytatami.

Na przykład w rozdz. 4. – poświęconym analizie „Nowego Obywatela” i „Przeglądu Socjalistycznego” – Autorka odnotowała fakt, że „najczęściej występującymi określeniami służącymi nazwaniu zbiorowości są społeczeństwo, ludzkość, wspólnota” (s. 37), dominuje figura retoryczna słabszego i zwykłego człowieka, a negatywne zjawiska takie jak nietolerancja i dyskryminacja dotyczą – w mniemaniu nadawcy przyjmującego pozycję retoryczną rzecznika, fachowca – jedynie mniejszości seksualnych. W rozdz. 5. i 6. prezentuje kolejne ważne zależności.

Za naddany walor prowadzonych analiz należy uznać – moim zdaniem – rozwijanie dalszoplanowych wątków wynikających z poddania badanego materiału językowego naukowemu oglądowi, a prezentujących niewątpliwie tak istotne uwagi, iż każda z osobna mogłaby stanowić autonomiczne opracowanie badawcze, np. w rozdziale 4.

zwraca uwagę część dotycząca elit (4.2.2.), inkluzywności (4.2.4.), w 5. – polaryzacja zachowań grup zwanych prekariuszami i młodymi (5.1.6-7.), etykietowanie (5.3.2.1.), manipulacja związana z modyfikacją znaczeń, uogólnianiem (5.3.2.4-5.), w 6. – retoryka wstydu (6.3.4.) i in. dające asumpt do rozszerzenia perspektyw badawczych w przypadku chęci Doktorantki do rozwijania i kontynuowania pracy naukowej.

Niewątpliwie jednak ta część dysertacji pokazuje, i należy to w tym miejscu wyraźnie podkreślić, że Autorka wykazała, iż sprawnie wykorzystuje sprawdzone metody i koncepcje badawcze, poprawnie posługuje się terminami z różnych dziedzin badawczych i efektywnie wykorzystuje je jako podstawę metodologiczną analiz; właściwie operuje różnymi pojęciami, zachowując jednocześnie obiektywizm poznawczy oraz prezentując postawę krytyczną.

5. Pracę wieńczy *Podsumowanie*. Choć każdy rozdział analityczny zawierał część rekapitulującą, Autorka zdecydowała się – i słusznie – na głębszą konkluzję, poczynienie porównań efektów badań, wskazanie podobieństw i różnic głównie – jak się wydaje – w zakresie charakterystyki mediów z perspektywy dyskursu ideologicznego i zideologizowanego.

III Strona formalna rozprawy

Rozprawa mgr Agnieszki Jastrzębskiej pt. *Charakterystyka dyskursu lewicy w Polsce w latach 2010 – 2020 na przykładzie tekstów deklaratywnie lewicowych* („*Dziennik Trybuna*”, *kwartalniki*: „*Krytyka Polityczna*”, „*Przegląd Socjalistyczny*”, „*Obywatel*) zawiera obligatoryjne części właściwe dysertacji naukowej. Oprócz komponentów wyróżnionych w p. II niniejszej recenzji należy odnotować poprawnie zredagowane: *Spis treści*, *Abstrakt* (w j. angielskim), *Bibliografię*. Kompozycja pracy jest poprawna, kolejność (pod)rozdziałów właściwa, przemyślana, uporządkowana logicznie w toku indukcyjnego wywodu.

Mam jednak zastrzeżenia:

- Wspomniany wyżej *Abstrakt* zawiera treści, które powinny także zostać umieszczone we *Wstępie* dysertacji. Takiej właśnie części w pracy przedstawionej mi do oceny zabrakło. Moim zdaniem we *Wstępie* znalazłoby się odpowiednie miejsce na poczynienie uporządkowanego zasygnalizowania istoty badań, metodologii, celów, czynionych kategoryzacji itp. Informacje dotyczące kolejności prowadzenia wywodu znajdują się zaś w *Spisie treści*, a reszta – bezpośrednio w rozdziałach 1 – 2. i częściowo 3.
- W cytatach (zwłaszcza tych dłuższych) warto by zastosować jakiś sposób wyróżnienia najistotniejszych kategoryalnie środków językowych.

IV Uwagi merytoryczne

Rozprawa doktorska podejmuje szeroką tematykę, która uzasadnia włączenie w paradygmat badawczy lingwistyki innych dziedzin wiedzy z obszaru nauk społecznych, bazuje na bogatym zbiorze materiałów źródłowych. Zrozumiałe jest, że ze względów na rozmiary takiego tekstu należy zastosować pewne ograniczenia. Jednak wydaje mi się, że rozprawa doktorska mgr Agnieszki Jastrzębskiej winna zawierać jeszcze:

- wyjaśnienie połączenia periodyków w rozdz. 4 – 5,
- wyczerpujące uzasadnienie dołączenia tygodników „Polityka” i „Newsweek”, których teksty zostały zanalizowane w rozdz. 6., a których brak w tytule pracy (dość lakoniczne wyjaśnienie znajdujemy dopiero na s. 130, a winno być wyeksponowane w rozszerzonej wersji we wcześniejszych partiach dysertacji);
- sprecyzowanie i zgromadzenie w inicjalnej części pracy sformułowań celów badawczych określonych ogólnie na s. 9: „właściwości języka lewicy”, „czy istnieje jeden dyskurs lewicowy, czy jednak możemy mówić o kilku dyskursach medialnych lewicy”, sukcesywnie uszczegóławianych na dalszych kartach rozprawy

(np. s. 17: „Moim celem jest zaobserwowanie, jak dyskurs lewicy wiąże swój system wartości z propozycjami zmian społecznych, czy dyskursy lewicowe służą porozumieniu [...]”, „[...] czy dyskurs jawnie i deklaratywnie lewicowy ma tylko charakter ideologiczny [...]”; s. 20: „[...] jakim językiem lewica przekonuje [...]”; s. 24: „[...] sposób, w jaki jest konstruowana rzeczywistość”, [...] szukam wartości, które są mu [obrazowi świata – uzup. moje, I.B.] przypisane”; s. 30: [...] szukam sposobów określania konkurenta, przeciwnika i jego działań”; s. 33: [...] zaobserwowanie, do których wartości i jak rozumianych odwołują się media lewicowe”);

- rozszerzenie zagadnień aksjolingwistycznych choćby o zaprezentowanie przyjętej typologii wartości, która doprecyzowałaby klasyfikowanie wartości (właściwiej: nazw wartości – zob. J. Bartmiński (red.), *Język, wartości, polityka*, Lublin 2006);
- zestawienie (np. w formie tabeli) nazw wartości charakterystycznych dla nadawcy każdego typu periodyków, a także wszystkich wspólnych czterech kategorii opisu komponentów dyskursu.

Jeśli Autorka zamierza opublikować rozprawę, to w pracach redakcyjnych warto byłoby wziąć ww. sugestie pod uwagę, przemyśleć ich zasadność i wprowadzić konieczne modyfikacje.

V Wnioski i konkluzja

Wymienione powyżej sugestie i uwagi krytyczne (głównie mające charakter formalny) nie zmieniają mojej pozytywnej opinii o pracy. Przedłożona mi do recenzji dysertacja doktorska spełnia ustawowe kryteria, tj. stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jakim jest charakterystyka dyskursu lewicy w Polsce w latach 2010 – 2020, wykazuje ogólną wiedzę

teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie językoznawczej, potwierdza umiejętność Doktorantki w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Do najważniejszych walorów recenzowanej dysertacji należy zaliczyć:

- wkład w rozwój badań lingwistycznych w zakresie dyskursu politycznego, ideologicznego i zideologizowanego, stanowiący oryginalne rozwiązanie problemu naukowego;
- rekonstrukcja koncepcyjnej sfery pojęć kluczowych dla badanego dyskursu w kontekście technik badania wartości reprezentowanych w języku,
- uporządkowany wywód naukowy,
- określenie ram metodologicznych, właściwy dobór metod badawczych i ich dokładne przedstawienie;
- sprawne wykorzystanie sprawdzonych metodach i koncepcji badawczych,
- dobranie różnorodnej, adekwatnej literatury przedmiotu;
- przeprowadzenie jasnych analiz i interpretacji,
- obiektywne przedstawienie wyników badań, świadczących o umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, formułowania wniosków i weryfikowania hipotez badawczych, krytycznego podejścia do obserwowanych faktów językowych i prezentowanych opinii.

Reasumując, stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Agnieszki Jastrzębskiej pt. *Charakterystyka dyskursu lewicy w Polsce w latach 2010 – 2020 na przykładzie tekstów deklaratorywnie lewicowych („Dziennik Trybuna”, kwartalniki: „Krytyka Polityczna”, „Przegląd Socjalistyczny”, „Obywatel)* spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim [Art.187. Ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Dz.U.2022.0.574] i na tej podstawie wnioskuję do Rady Naukowej Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego o jej dopuszczenie do publicznej obrony.

Bydgoszcz 26.06.2023 r.